

Nyt fra Sprognævnet

1994/1 · marts

Engelsk indflydelse på dansk – et tilbud man kan afslå?

Af *Fritz Larsen*

Det skulle ikke være nødvendigt at gøre opmærksom på at det danske sprog er under kraftig påvirkning fra et ganske bestemt andet sprog. Ingen kan undgå at lægge mærke til det stigende antal engelske låneord. Mange har sikkert også oplevet at blive irriteret over unødvendig brug af engelske ord, eller man har i det mindste oplevet andres ophidselse i den anledning. Nogle bliver voldsomt ophidsede.

Umærkelig indflydelse

Det er derfor med glæde jeg kan meddele at denne artikel slet ikke handler om engelske låneord.

Den handler om andre måder den engelske indflydelse viser sig på. Situationen er ironisk: mens ophidselsen samler sig om de iøjnefaldende og iørefaldende engelske låneord, sker der noget andet i sproget som de færreste lægger mærke til, men som meget vel kan vise sig at være en mere gennemgribende ændring. Det vil jeg nu give nogle eksempler på. Desværre er jeg ikke helt sikker på at de vil virke beroligende på folk der frygter den engelsksprogede kulturs dominans.

(1) Det bliver mere og mere åbenbart, at Gorbatsjov *mener business*.

Alle kan se at vi her har et af de slemme låneord (*business*), men for mig er det nok så interessant at den danske stabschef (for ham var det) aldrig ville have fundet på at sige »Gorbatjov mener business« hvis ikke udtrykket på engelsk var *to mean business*. Jeg finder dette mere interessant end de åbenlyse låneord, fordi netop det at den engelske indflydelse ikke er så tydelig medfører mindre modstand; ofte bliver det slet ikke bemærket at sproget ændrer sig.

Fra lift til løft

Eksempel (2) og (3) viser det engelske *lift* som låneord – eller som to rettere sagt: *en lift* og *et lift*. Begge er indarbejdede lån og skulle være læseren bekendt; nummer (2) kan man se bag på en del lastbiler:

- (2) Parkerer mindst 3 m fra *lift*ten.
- (3) På et eller andet tidspunkt er der altid *et lift* på tommelfinger.

I de næste to eksempler er betydningen anderledes; og med nummer (5) går vi endegyldigt over til emnet for denne artikel:

- (4) Havde romerriget givet ibererne et økonomisk *lift*, var ideen om kulturrevolutionen ...
- (5) For Jørgen Jørgensen var det afgørende, at man gav provinsens kulturliv *et løft*.

Begge eksempler er fra bøger der udkom 1992. Det vi har i (5) er et såkaldt betydningsslån. Det engelske ord er ikke lånt ind som i nummer (4), men et eksisterende dansk ord har fået sin betydning udvidet eller modificeret på anden vis sådan at betydningen kommer til at stemme overens med det engelske forbillede. (Nummer (4) var af Paul Hammerich, (5) af Tage Kaarsted).

Engelsk og dansk er beslægtede sprog, og det gør processen lettere. Der er hundreder af ord i de to sprog der ligger tæt op ad hinanden i form (lige som *lift* og *løft*), og så er det snublende nært at kopiere betydninger fra det andet sprog. I vores tid er det naturligvis dansk der kopierer betydning fra engelsk, ikke omvendt, men vi kan dog lige i forbifarten trøste os med at det engelske *lift* ('at løfte') såmænd for tusind år siden blev lånt ind fra nordisk. Det gik England for resten ikke under af!

Substantivet *løft* som i (5) er i de senere år blevet meget almindeligt, og nu begynder ordet også at optræde som verbum, med den engelske betydning 'ophæve':

- (6) Og det vil de blive ved med indtil kroaterne *løfter* deres blokade af forbundshærens kaserner.
- (7) FN har tilbudt at *løfte* fødevarerboycotten.

Danske ord med engelsk betydning

Jeg har udvalgt nogle få eksempler hvor danske ord er brugt med en betydning der er taget fra engelsk. (Tror jeg nok – strengt taget kan man ikke bevise det). Jeg giver en forklaring i parentes efter hvert eksempel, men jeg vil tro at mange læsere selv når at spotte (!) det relevante danske ord i citatet.

- (8) Uanset det britiske papirs indhold havde det nok været naivt at tro, at Holger og konen ville *købe* det på stedet.
(*buy* med betydningen 'acceptere, godtage').
- (9) Jeg tror ikke på splittelse. Der skal være *rum* til flere opfattelser.
(*room* = 'plads'; dette blev for øvrigt sagt af den selv samme Holger).
- (10) Jeg har altid ment, at man skal undgå et stort *gab* mellem lovgivning og praksis.
(*gap* = 'kløft', 'afstand'; indenrigsminister Birte Weiss).
- (11) Jeg er 49 år og *møder* således ikke deres alderskriterium.
(*meet* = 'opfylde').
- (12) Det der bevirkede at vi danskere delte os i to lige store dele den anden juni, det kan vi nu *overkomme*. (= 'komme over', 'overvinde'; sagt af Poul Schlüter).

Overkomme med samme betydning som engelsk *overcome* har bredt sig. Det næste eksempel er af samme type, men ikke almindeligt endnu:

- (13) Foreløbig skal de jo kun *overse* at blokaden ikke blir overtrådt.
(*oversee* = 'overvåge').

Oversættelselån

Betydningslån er ikke den eneste metode til at afrette dansk efter engelsk uden direkte at overtage engelske ord. I modsætning til låneordet i (14) har (15) og (16) et såkaldt oversættelselån:

- (14) Det gjaldt den *blacklistede* havnearbejder ...
- (15) Lige til 1933, hvor Hitlers racecensur *sortlistede* Nathansen.
- (16) Frygt for *sortlistning*.

Et oversættelselån er en sammensætning hvor delene er oversat enkeltvis. Der er brugt eksisterende danske ord, men de er sat sammen på en ny måde. Ingenting afslører umiddelbart udenlandsk indflydelse, men der er alligevel blevet indført et nyt begreb. Processen er helt uproblematisk. Og så kan man oven i købet fremtræde som nyskabende selv om man i virkeligheden bare har kopieret et engelsk forbillede. Det er et tilbud man næsten ikke kan afslå.

Her er et par eksempler fra den seneste tid:

- (17) Det kan lyde paradoksalt at vi på vores *bundlinje* har et pænt resultat, men ...
- (18) ... så jeg måtte overbevise hver enkelt om at det kunne aflæses på deres *bundlinje*, hvis de investerede i efteruddannelse.
(*bottom line*).
- (19) *Mudderkastning* i britisk valgkamp.
- (20) ... da Aksel Larsen blev ekskluderet fra DKP i 1958, kunne den have været brugt til almindelig, politisk *mudderkastning*, men ...
(*mud slinging*).

Faste vendinger

Denne oversættelsesproces bruges ikke bare ved sammensatte ord; vi finder den ved alle slags faste vendinger:

- (21) EF-samarbejdet er *for alle praktiske formål* et konføderativt samarbejde.
(*for all practical purposes*).
- (22) Nægtes kan det dog ikke, at bogen trods sin fortælleglæde kan *gå død* hist og her.
(*go dead*).
- (23) Socialdemokratiets Robert Pedersen *rystede hånd* med Kristen Poulsgaard ...
(*shake hands*).
- (24) Men knapt to års forsøg med hjemmekompost i Høje Tåstrup kommune viser, at der er *en vej ud*.
(*a way out*).

- (25) Statsminister Schlüter siger, at hvis de borgerlige partier gerne vil have en anden statsminister, så er det *i orden med ham*.
(*OK with him*).
- (26) Hvis Egtved f.eks. ønsker to mindre centre, er det *fint med os*, siger Birte Weiss.
(*fine with us*).

Idiomer

Endelig er der de faste vendinger der sommetider kaldes idiomer. De har en speciel betydning som ikke kan udledes direkte af hvad de enkelte dele af udtrykket betyder. Også disse vendinger bliver oversat ord for ord – og så kan engelskkundskaberne komme på prøve! Men igen her gælder det at udtrykkene hurtigt kan blive så indarbejdede at ingen længere tænker på deres fremmede oprindelse. Jeg begynder med sådan et par upåfaldende udtryk:

- (27) *Budskabet* er enkelt: *tag det roligt, vip ikke med båden og hold krudtet tørt*.

Næsten hele (27) går tilbage til engelsk. Den ordrette oversættelse af *rock the boat* (med betydningen 'lave ravage') lyder vel stadig ny for de fleste, men hvor mange læsere kom til at tænke på *take it easy* og *keep the powder dry*? (Og for at det ikke skal være løgn, er brugen af *budskab* her et betydningslån fra engelsk *message*).

Også (28) er ved at være gammelkendt; det går tilbage til en myte om at

en rigtig englænder aldrig fortrækker en mine:

- (28) Erhvervslivet har brug for mere end en *stiv overlæbe* for at klare valutauroen, siger bankdirektør. (*stiff upper lip* = 'tilsyneladende sindsro').

På vej ind i dansk?

Resten af de eksempler jeg har valgt at tage med her viser vendinger som ikke kan siges at være indarbejdet endnu. Men nogle af dem skal nok blive det.

- (29) De statslige kræftforskere er be-
gyndt at *bide i den hånd der fodrer dem*.

(*bite the hand that feeds them*, som ordbogen oversætter 'være utaknemmelig over for sin velgører').

- (30) Om han lige skulle tage ti af de mindre sager først, før han *kaldte det en dag?*

(skriver Anders Bodelsen; *call it a day* = 'holde fyraften').

- (31) Det er svært at *få enderne til at mødes* i husholdningen.

(*make ends meet* = 'få pengene til at slå til').

- (32) Vi skal ikke så at sige *stjæle deres torden*.

(sagde Uffe Ellemann Jensen; *steal their thunder* = 'komme i forkøbet, tage ordet ud af munden').

Et citat fra vejrudsigten i tv:

- (33) Som en vendelbo her på redaktionen siger: Den pjat bølger er *ikke værd at skrive hjem om*.

Som eksempel på vendsysselsk dialekt må jeg dog afvise at slutningen af nummer (33) skulle være *something to write home about!*

- (34) ... men i tilfældet Frank Jensen synes jeg, der bliver *gøet op ad nogle forkerte træer*.

(*bark up the wrong tree* = 'være på vildspor').

Der er desværre ikke plads til flere citater. Et enkelt udtryk har dog fået en sådan plads i danmarkshistorien at jeg bør notere hvad det hedder på originalsproget:

Nothing has been swept under the carpet.

En trussel mod dansk?

Jeg har nu skitseret nogle af de mekanismer der omsætter kulturel dominans til oplagring i sproget, sådan at den modtagende kultur får sin referenceramme justeret. Mens der udkæmpes – og tabes – et slag om de åbenlyse låneord, er der nogle mindre åbenlyse processer der afretter ordforrådet så det kommer i overensstemmelse med det dominerende sprog. Låneord kan man identificere og vælge at bekæmpe, men den samlede

kulturelle påvirkning af sproget er et af de tilbud man ikke sådan kan vælge at afslå (*an offer you can't refuse*, siger de i mafiaen). Resultatet for det modtagne sprog kan blive ganske dramatisk: det kan ende med bare at være en reserverkode til at udtrykke den samme tankeverden som det dominerende sprog.

Kan det lille danske sprog nu klare sådan en beskydning? Nogle har faktisk rejst spørgsmålet om dansk kan overleve.

Who cares? kunne nogen være så uartig at spørge. Jo, det gør alle der har dansk som modersmål. Sproget betyder noget for os; det er fejlagtigt at opfatte det bare som et praktisk kommunikationsmiddel. Man kan godt træffe danskere der udtaler at det danske sprog kun er til besvær og for deres skyld godt kan forsvinde. Men der er ikke mange af dem, og jeg er ikke sikker på at deres ord står til troende.

Spørgsmålet er for så vidt seriøst nok: er sproget i fare? Jeg kan ikke levere en ordentlig besvarelse her, men jeg kan antyde hovedlinjerne i et argument:

Sprog kan udmærket dø – det er skam sket mange gange. Men de dør ikke af låneord eller de andre forandringer jeg har omtalt. Det er rigtigt at kulturel dominans forandrer et sprog, og en stærk kulturel dominans som vi er udsat for i denne periode kan forandre et sprog voldsomt. Men forandring slår ikke et sprog ihjel. Engelsk selv lever jo i bedste velgående selv om halvdelen af ordforrådet er overtaget fra fransk og latin. Og meget af det vi nu oplever som det gode gamle danske sprog er ikke andet end en dårlig oversættelse fra

tysk. Selv under fortsat kraftig påvirkning fra engelsk vil dansk blive ved med tydeligt at være et selvstændigt sprog.

Sprogdød og tosprogethed

Hvad er det så der slår et sprog ihjel? Det er, for at gøre en indviklet historie latterlig kort, at folk holder op med at bruge det. Det er en proces der går via tosprogethed, hvor det gamle sprog identificeres med en døende samfundsstruktur og det nye sprog opfattes som moderne og nødvendigt for social mobilitet.

Så snart jeg nævner at sprogdød går via tosprogethed, vil nogle slutte at tosprogethed er farlig. Men det er en fejlslutning. Det er ikke tosprogethed som sådan der får folk til at skifte sprog. Tosprogede samfund kan sagtens blive ved med at være tosprogede hvis bare begge sprog har deres indarbejdede funktioner, opleves som nyttige til kommunikative formål. Tosprogethed behøver ikke at føre til at det ene sprog udryddes. Og det tosprogede individ lider ikke af en farlig sygdom på linje med skizofreni. Om så *alle* danskertalende var tosprogede, ville det stadig være muligt for det danske sprog at leve videre.

For lidt tosprogethed

Men faktisk er det her det rene tanke-spind. For Danmark er *ikke* tosproget, og der er ingenting der tyder på at den næste generation kommer i tvivl om hvad der er modersmålet. Det danske sprog vil være helt dominerende her i landet så langt frem vi kan se. Problemet

er ikke, som nogle tydeligvis mener, at danskernes beherskelse af dansk bliver dårligere, så dårlig at sprogets eksistens kommer i fare. Det reelle problem vil være velkendt og langt mindre ophidsende, nemlig at det fortsat kun er et mindretal der behersker *andre* sprog end dansk ordentligt. Man kan godt forestille sig en situation hvor det danske sprog virkelig mister terræn på væsentlige områder, men det er kun et tankeeksperiment. Der er ikke noget der tyder på at tosprogethed bliver en trussel for det danske sprog i vores tid. Problemet er fortsat at der er for lidt tosprogethed.

Fritz Larsen (f. 1939) er lektor i engelsk ved Institut for Sprog og Kommunikation, Odense Universitet.

BØGER M.M.

Statsnavne og nationalitetsord

Sprognævnene i Norden har siden 1961 udsendt fælles fortegnelser over statsnavne med tilhørende indbyggerbetegnelser og nationalitetstillægsord. De nordiske sprognævns samarbejdsorgan, Nordisk Sprogsekretariat, har i begyndelsen af 1994 udsendt en ny, revideret og udvidet udgave af hæftet *Statsnavn og nasjonalitetsord*, der udkom i 1987. Hæftet har denne gang fået en dansk titel, *Statsnavne og nationalitetsord*, og indgår nu i Dansk Sprognævns skriftserie. Som noget nyt indeholder hæftet, der hidtil kun har omfattet dansk, norsk, svensk og finsk, nu også de tilsvarende islandske navneformer.

I *Statsnavne og nationalitetsord* vil man bl.a. kunne finde navnene på de mange nye stater der er opstået som følge af de politiske begivenheder i Øst- og Mellemeuropa og den tidligere Sovjetunion.

Hæftet indeholder de navneformer og nationalitetsord som de nordiske sprognævn anbefaler. Det er udarbejdet af Nordisk Sprogsekretariat og sprognævnene i Danmark, Norge, Sverige og Island samt Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland.

Statsnavne og nationalitetsord. Nordisk språksekretariats skrifter 17, Dansk Sprognævns skrifter 21. I kommission hos Novus forlag, Oslo, 1994. 39 s. 50 nkr. – Bestilles hos boghandleren.

Hvidbøger og andre »farvebøger«

Af Arne Hamburger

Der kendes i al fald 8 ord hvis første sammensætningsled er betegnelsen for en farve, og andet led ordet *bog*: *blåbog*, *brunbog*, *grøn**bog*, *grå**bog*, *gul**bog*, *hvid**bog*, *rød**bog* og *sort**bog*. På nær *brun**bog* og *grå**bog* er de alle med i Ordbog over det Danske Sprog (1918-54). Retskrivningsordbogen fra 1955 tog *blå**bog* med, og derfra gik det over i den nugældende udgave, den fra 1986. Denne har desuden *hvid**bog* – det hyppigste af dem alle 8.

Ordbog over det Danske Sprog (ODS) siger at første sammensætningsled betegner den farve som bogens omslag har. Og ordbogen nævner ordforbindelser som *den blå bog* (som bogtitel: Kraks Blå Bog). Bortset fra *sort**bog* (se nærmere nedenfor) forklarer ordbogen dem alle som »samling af aktstykker« og oplyser at bogen udgives af en regering.

Hvidbog

Ifølge ODS kan ordet spores tilbage til 1905. Redaktionen af supplementsbindene til ordbogen (ODS-S) har dog nu oplyst at man kender en forekomst allerede fra 1885.

Ligeledes ifølge ODS skulle det specielt være den tyske regering der udgiver *hvid**bøger*. Ordbogen nævner dog en bogtitel fra 1914:

Britisk Hvidbog. Correspondance vedrørende den europæiske Krise. Forelagt det britiske Parlaments Over- og Underhus.

I al fald siden 1970 har ordet været brugt om bøger som den danske stat har udgivet. Og mindst siden 1960'erne er ordet blevet brugt i dagblade om andre udgivelser, således i 1969:

Rektor Edele Kruchow har udsendt en hvidbog om skærmydslerne ved Sortedam Gymnasium.

En uddybning eller præcisering af hvad der normalt ligger i ordet *hvid**bog*, findes i B.T. 16.4.1988, side 6, idet professor Jørgen Grønnegård Christensen, Århus Universitet, har udtalt til bladet at der skal være tale om en fuldstændig, konkret og uvildig dokumentation.

Blåbog

Det ældste citat i ODS er fra 1890'erne, og ordbogen nævner engelsk *blue book*. ODS-S har nu oplyst at der kendes en forekomst allerede fra 1885.

Gyldendals Tibinds Leksikon, bind 1, 1977, oplyser at den engelske betegnelse bruges om officielle aktstykker som den britiske regering tilstiller parlamentet eller offentligheden, mens *blå**bog* om forhold i andre lande ofte bruges om diplomatiske dokumentsamlinger, samt at en sådan i visse lande, fx de nordiske, også kaldes en *hvid**bog*.

Brunbog

Det er nok et af de sjældneste af dem alle.

ODS-S har noteret at det ifølge Den lille Salmonsens, bind 2, 1938, betegner et skrift som blev udgivet på flere europæiske sprog i 1933 for at kaste lys over retssagen om rigsdagsbranden i Berlin 27.2.1933, delvis på basis af materiale fra afhøringer som en privat komité af jurister havde foretaget i London. Hentydes der her til at nazismens farve var brun?

Sprognævnet kender kun én forekomst af ordet, nemlig om Svend Th. Jensens bog *Miljøbeskyttelse og erhvervslivets indflydelse*, 1973. I en avisomtale af den nævnes forurening flere gange. Hentydes der med betegnelsen mon også til dén?

Grønbog

Ifølge ODS er det den italienske regering som udgiver *grønbøger*. Denne oplysning stemmer ikke mere. Der er eksempler fra 1970'erne og 1980'erne på at ordet er brugt om en britisk bog og om bøger fra EF. Og en avis kalder i 1986 en bog om økologisk jordbrug, udgivet af Samarbejdsudvalget for Økologisk/Biodynamisk Jordbrug, for en *grønbog*. Hentydes der mon til at økologiens farve vel er grøn?

Gråbog

ODS-S har oplyst at ordet er brugt under 1. verdenskrig om officielle redegørelser, og at et dagblad i 1947 har skrevet om en »Graabog om det sydslesvigske Spørgsmaal«.

Sprognævnet har en halv snes aviscitater med ordet fra årene mellem 1967 og 1970. Der er i dem alle tale om en bog fra Udenrigsministeriet om dansk sikkerhedspolitik fra 1948 til 1966.

Gulbog

ODS oplyser at ordet kendes tilbage til 1920, og at det specielt er den franske regering der udgiver officielle redegørelser under betegnelsen *gulbøger*.

ODS-S kender forekomster fra 1940'erne, alle netop om bøger fra den franske regering. Ordet bruges muligvis ikke mere.

Rødbog

ODS' ældste citater med ordet er fra 1930'erne. Men ODS-S kender en forekomst fra 1915:

Østrig-Ungarsk Rødbog. Diplomatisk Aktstykker fra Krigens Forhistorie 1914.

Sprognævnet har noteret at bladet *Reflex* i december 1969 havde hvad det kaldte en »revolutionær rødbog« med navn og adresse på 400 »røde revolutionsmagere«. Her er der altså ikke tale om noget rødt bogomslag!

Sortbog

ODS har kun ordet som en sideform til *sortebog*, dvs. i betydningen 'trolddomsbog'. Men ODS-S har nu oplyst at Teknisk Leksikon for Industri og Haandværk, bind 2, 1946, kender *sortbog* som betegnelse for planer som er i sort om-

slag og bruges når der skal ekspropri-eres til jernbaneanlæg.

Sprognævnet har dog i en bog fra 1988 fundet en omtale af en helt anden art *sortbog* – fra 1939. I dennes forord står der bl.a.:

Nærværende Skrift, der er trykt som Manuskript, er benævnt SORTBOG, fordi den omhandler Forhold inden for det danske Samfund, som Offentligheden ikke har fuldt Kendskab til og som rettelig kan betegnes som et sort Kapitel af Demokratiets Bog. SORTBOGEN, der her i Landet er den første af sin Art, indeholder autentiske Oplysninger om den Sværm af fremmede Elementer, som den socialdemokratiske Regering i Humanitetens sørgeligt misbrugte Navn har givet Husly inden for vort Lands Grænser. SORTBOGENS Formaal er at advare det danske Folk mod de indvandrede fremmede, der her omtales, hvis Hovedopgave det er at undergrave de rolige og fredelige Tilstande i vort Land ved kommunistisk Virksomhed, Vold, Terror og Spionage.

Her bruges *sort-* altså for det første om noget der ikke er tilstrækkelig kendt eller ligefrem er hemmeligt, skjult, for det andet om noget som er beklageligt, skandaløst, og for det tredje om noget som ligner en *sort liste*, altså en liste over personer som man bliver advaret imod, eller som det udtrykkes i bogen Nye ord i dansk 1955-75, 1984: en »liste over forbrydere«. Siden 1960'erne er denne

brug af ordet blevet ret almindelig, fx (fra en avis i 1966):

Dømte i boligsager skal nu i »sortbog«.

Sidst i 1960'erne udgav Vietnam-Komiteen en »Sortbog om vor tids største krigsforbrydere«.

I 1967 udkom der en oversættelse af Mark Lanes bog Rush to judgment:

Sortbogen om Kennedy-mordet. En kritik af Warren kommissionens efterforskning af mordene på præsident John F. Kennedy, betjent J. D. Tippit og Lee Harvey Oswald.

Især det sidste eksempel viser at ordet nu kan bruges om en »urimelighedsrapport (der kritiserer misforhold i institutioner etc.)« (sådan som den største engelsk-danske ordbog forklarer betegnelsen *Black Paper*). Andre eksempler er: Fra 1968 (dagblad):

En »sortbog« om den sovjetiske besættelse af Tjekkosllovakiet blev mandag uddelt i Praha.

Fra 1969 (ligeledes et dagblad):

Denne sortbog over forgangne tiders militære straffeforhold ..

Og fra 1976 (avisartikel om forhold i Italien):

..den såkaldte »sortbog« om bestikelses-sagen.

Endelig udsendte Selskabet for Samfundsdebat i 1979

Sortbog om ungdomsarbejdsløsheden – og dens bekæmpelse (redaktion: K. Helveg Petersen og Tørk Haxthausen).

Andre farver

Britta Stövling oplyser i sin bog Politiska ord, 1971, at bøger med officielle redegørelser i Finland er blå-hvide, i Østrig og Tyrkiet røde, mens USA's er blå eller purpurøde.

Arne Hamburger (f. 1921) er tidligere seniorforsker i Dansk Sprognævn.

SPØRGSMÅL OG SVAR

Kommunalvalg eller kommunevalg?

Spørgsmål: Betyder sammensætningerne *kommunalvalg* og *kommunevalg* noget forskelligt?

Svar: Ingen af de to sammensætninger er taget med i Nudansk Ordbog. I Ordbog over det Danske Sprog, bind 10, der er fra 1928, er *kommunalvalg* nævnt blandt eksemplerne på sammensætninger med *kommunal-* som første led; betydningen af *kommunal-* er angivet: 'som angår, hører til en kommune'. Derimod er *kommunevalg* ikke opført blandt eksemplerne på sammensætninger med *kommune-* som første led. I Vinterberg og Bodelsen: Dansk-engelsk Ordbog, 3. udgave, 1990, er tilsvarende *kommunalvalg* opslagsord, mens *kommunevalg* ikke figurerer blandt sammensætningerne med ordet *kommune-* som første led. Men i Dansk-Tysk Ordbog af Egon Bork og Ernst Kaper, 6. omarbejdede og forøgede udgave ved Egon Bork, 1975, og alle følgende udgaver findes både *kommunalvalg* og *kommunevalg* som opslagsord, begge oversat ved samme tyske ord: *Gemeindewahl*.

Disse forhold peger i retning af at *kommunalvalg* er den ældste og for nogle stadig den rigtige form, mens Bork synes at have registreret at *kommunevalg* med samme betydning som *kommunalvalg* er trængt ind i dansk før 1975.

Sprognævnets citatsamlinger peger også i retning af at de to sammensæt-

ninger bruges med samme betydning og ofte i flæng. Vi har mange eksempler på begge sammensætninger, nok flest på sammensætningen *kommunalvalg*. Ikke desto mindre er vores ældste citat med de to ord faktisk med sammensætningen *kommunevalg*. Citatet stammer fra 1954: »fransk Lystspil om et *Kommunevalg*« (Berlingske Aften 29.3.1954). Dette er dog ikke ensbetydende med at sammensætningen *kommunevalg* er ældst. Forholdet kanskyldes at sammensætningen *kommunevalg* har været relativt ny dengang og derfor er blevet bemærket og registreret, mens det velkendte *kommunalvalg* har forekommet mindre interessant og derfor ikke er blevet registreret.

Det er karakteristisk at vores citatsamlinger rummer flere eksempler på at der inden for samme avisartikel snart bruges *kommunalvalg*, snart *kommunevalg* om nøjagtig den samme begivenhed, fx

Sato blev styrket ved *kommunevalg*

TOKIO, 12. april (Reuter) – Japans regerende liberal demokratiske parti LDP gik sejrrigt ud af mandagens *kommunalvalg*. (Information 13.4.1971).

eller om to helt parallelle begivenheder:

KOMMUNALVALGENE i Slesvig-Holsten blev, ifl. Ritzau, efterkrigstidens største triumf for de kristelige demokrater, CDU.

..

en klar fortsættelse af, hvad der skete

i Hamborg og ved *kommunevalgene* i Rheinland-Pfalz. (Information 26.3.1974).

Indenrigsministeriet har oplyst over for Sprognævnets formand, professor Erik Hansen, at man dér søger at skelne mellem *kommunalvalg* om valg til både amtskommune og primærkommune og *kommunevalg* når det udelukkende drejer sig om valg til kommunalbestyrelsen, altså til primærkommunen. Men vores samlinger underbygger ikke at en sådan skelnen skulle være trængt ind i almindelig sprogbrug. Tværtimod lyder titlen på en publikation udgivet af Danmarks Statistik 1990:

Kommunevalgene i kommuner og amtskommuner 21. november 1989. Danmarks Statistik, november 1990. 69 s. 109 kr.

I øvrigt kan vi heller ikke anbefale at man søger at fremtvinge en sådan distinktion. Allerede de historiske forhold som der er gjort rede for i det forudgående, taler derimod. De rent sproglige (lingvistiske) peger i samme retning; ordene *kommunalvalg* og *kommunevalg* ligner hinanden alt for meget til at distinktionen overhovedet har mulighed for at slå igennem. Desuden er der den forskel på de to førsteled at *kommunal-* er det veletablerede der i mange tilfælde ikke vil kunne tænkes erstattet, mens *kommune-* er det produktive der kan indgå i talrige øjeblikksdannelser med forskellige af sammenhængen afhængige betydninger, og som heller ikke altid

uden videre vil kunne erstattes med *kommunal-*, fx »Han har nu foretaget sit *kommunevalg* og er flyttet til Værløse«.

V/S

-førsel, -førelse eller -føring?

Spørgsmål (fra nogle cand.merc.-studerende): Hedder det *regnskabsførsel*, *regnskabsførelse* eller *regnskabsføring*? Og hvordan forholder det sig i forbindelse med ordene *indtægt*, *udgift*, *balance* og *resultat* som første sammensætningsled?

Svar: Fælles for disse regnskabsord er det at de er afledninger til udsagnsordet (verbet) *føre*, de er verbalsubstantiver, dvs. navneord (substantiver) som betegner den handling der ligger i udsagnsordet eller resultatet af den, og betyder fx 'det at føre regnskab', 'det at føre (på regnskabet) som hhv. indtægt og udgift, balance og resultat'.

Sammensætningen *regnskabsfør--* bruges også i almensproget og er opført i forskellige ordbøger, især oversættelsesordbøger fra dansk. Egon Bork: Dansk-tysk Ordbog, 9. udg., 1989, har udelukkende *regnskabsførelse* som opslagsord. Det samme gælder Blinkenberg og Høybye: Dansk-Fransk Ordbog, 4. udg., 1991. Men Vinterberg og Bodelsen: Dansk-engelsk Ordbog, 3. udg., 1990, har både *regnskabsførelse* og *-føring* = *-førelse*, altså med nøjagtig samme betydning. Derimod finder vi ikke formen *regnskabsførsel* i nogen af vores ordbøger, og i vores citatsamlinger er der heller ikke noget eksempel med denne form.

De andre sammensætninger er øjensynlig så fagspecifikke – og måske også af så ny dato – at de ikke er med i vores ordbøger. Det skal dog bemærkes at Nudansk Ordbog siden 6. udg., 1969, under opslagsordet *indtægt* har eksemplet: *føre til indtægt*, forklaret ved omskrivningen 'bogføre på indtægtssiden'. Til gengæld har vi nogle citater med udsagnsordene *indtægtsføre* og *udgiftsføre*, et enkelt med tillægsformen *balanceført* samt ét eksempel med navneordet *indtægtsføring*.

Citaterne stammer hovedsagelig fra cirkulærer og fra aviser. Det ældste eksempel er med *indtægtsføre*, og det stammer fra Politiken 1961. Navneordet *indtægtsføring* findes i »cirkulære om arkitekters og rådgivende ingeniørers *indtægtsføring* af honorarer m.v.« (cirkulære nr. 14 af 26.1.1978).

Disse forhold stemmer med de generelle tendenser for afledningsendelserne *-else* og *-ing*. Begge har oprindelig betegnet en handling og gør det ofte endnu. Den gamle nordiske afledningsendelse er *-ing*; den fik konkurrence fra den fra tysk påvirkede *-else*. Men i den nyere orddannelseshistorie har *-ing* fortrængt *-else* som det produktive element. Det hedder fx (*høj*) *cigarføring*, *familiesammenføring*, *markedsføring* og *økonomistyring*. Derfor er det naturligt at vi i den traditionelle overleverede sammensætning med *regnskab-* finder flest eksempler på *regnskabsførelse*, men at *regnskabsføring* også optræder som en mulighed, og at den moderne dannelse kun optræder med afledningsformen *indtægtsføring*. Betydningen af de to ele-

menter *-else* og *-ing* er den samme, og begge kan bruges.

Tilsvarende må man således kunne bruge *udgiftsførelse* eller *udgiftsføring*, *balanceførelse* eller *balanceføring* og *resultatførelse* eller *resultatføring*.

Hvad angår afledningsformen *-førsel*, som I har eksemplificeret med formen *regnskabsførsel*, så er der i moderne almensprog en tendens til at *-førelse* og *-føring* på den ene side betegner selve verbalhandlingen, mens *-førsel* på den anden side betegner resultatet af verbalhandlingen. Denne betydningsforskel er helt klar i de afledninger til udsagnsordet *udføre* som er opført i Retskrivningsordbogen (1986). Navneordet *udførelse* er her forklaret ved den parentetiske tilføjelse 'udførelse af arbejde', *udføring* er opført, men ukommenteret, og betydningen af opslagsordet *udførsel* er forklaret ved synonymerne *transport*, *eksport*.

Hvis der kan være en lignende betydningsforskel mellem *regnskabsførelse* eller *regnskabsføring* på den ene side, betegnende 'det at føre regnskab', altså selve handlingen, og *regnskabsførsel* på den anden, betegnende de enkelte poster, altså resultatet af handlingen, så kan der være grund til at overveje en sådan distinktion i sprogbrugen. Ved *indtægtsførelse* har vi vanskeligt ved at forestille os en sådan betydningsforskel og distinktionsmulighed.

Hvad vi her har gjort rede for, er imidlertid tendenser i almensproget, og hvis der i jeres fagsprog har fæstnet sig en anden praksis, så er fagfolkene jo selv autoriteten på dette område.

VS

California eller Californien?

Spørgsmål: Hvorfor er *Californien* den eneste stat i USA der har fået en dansk form?

Svar: I moderne dansk er *Californien* ganske rigtigt den eneste nordamerikanske stat som har en fordansket endelse. Det hedder både *Virginia* og *Pennsylvania*. På svensk har man også en form på *-ien*: *Kalifornien*. Norsk har derimod forladt denne form og har i hvert fald siden 1930'erne brugt formen *Califor-nia*.

Tidligere havde *Californien* en endnu mere fordansket form, idet navnet ligesom i svensk stavedes med *K-*: *Kalifornien*, således i Salmonsens Konversationsleksikon (bd. 13, 1922, s. 402). Dette svarer til stavemåden i tysk, hvor Duden Rechtschreibung, 20. udgave, 1991, har opslagsformen *Kalifornien*.

Afledningsendelsen *-en* i geografiske navne er gammel i dansk. Den fik vi allerede i 1500-tallet fra tysk, og en del af de navne der dengang kom ind i dansk via tysk, stammede fra romanske sprog, således *Hispania*, der blev til dansk *Hispanien* og *Spanien*, *India*, der blev til *Indien*, *Italia*, der blev til *Italien* osv. (Skautrup: Det Danske Sprogs Historie, bd. 2, 1947, s. 237).

Denne oprindelig tyske afledningsendelse er benyttet svarende til den fremmede endelse *-ia* langt op i tiden. Også i dansk har vi brugt formen *Pennsylvania* (jf. Allers illustrerede Konversationsleksikon, bd. 5, 1898, s. 185, sp. 1). Denne form forekommer endnu i tysk ved siden af *Pennsylvania* (Duden Rechtschreibung, 1991).

Når *Californien* har fået formen på *-en* i dansk, kan det hænge sammen med at det var en af de mest omtalte og kendte af de amerikanske stater, idet der i midten af 1800-tallet blev fundet større mængder af guld dér. Og denne stat er jo forblevet en af de mest kendte og omtalte af de amerikanske stater, mens mange danskere i dag ikke kender meget til *Pennsylvania*. Dette kan være forklaringen på at *Californien* har bevaret sin fordanskede form, mens formen *Pennsylvanien* ikke mere bruges om den amerikanske stat. Til gengæld er der faktisk endnu den dag i dag et dansk stednavn med formen *Pennsylvanien*; det er en lille bebyggelse i Herringe Sogn på Fyn.

VS

Lagting og landsstyre

Spørgsmål: Hvordan bruger man små og store begyndelsesbogstaver i de danske betegnelser på forskellige færøske og grønlandske politiske begreber og organer? Skriver man fx *Lagtinget* eller *lagtinget* om det færøske folketing, *Landsstyret* eller *landsstyret* om regeringerne på Færøerne og i Grønland? Og skal man foretrække *Hjemmestyret* eller *hjemmestyret*?

Svar: Navne på offentlige institutioner skrives efter de officielle danske retskrivningsregler med stort (Retskrivningsordbogen, 1986, § 12.7, s. 528). Det gælder bl.a. navnet på det danske parlament, *Folketinget*. Svarende hertil bør de danske navne på de lovgivende forsamlinger på Færøerne og i Grønland skrives med stort, *Lagtinget* og *Lands-tinget*. Det gælder også i forbindelser

som fx *det færøske Lagting*, *det nyvalgte Landsting*.

Sammensætninger med de pågældende navne som førsteled kan efter Retskrivningsordbogen (§ 12.10.b) skrives med stort eller lille. Ordbogen anbefaler dog at man i fast indarbejdede sammensætninger med et egennavn som førsteled vælger skrivemåden med lille begyndelsesbogstav, og som eksempel nævnes bl.a. ordet *folketingssvalg*. Svarende hertil må det anbefales at man skriver ord som fx *lagtingsvalg*, *landstingsdebat*, *lagtingsbeslutning*, *landstingsmedlem* med lille.

I den paragraf i Retskrivningsordbogen der foreskriver at *Folketinget* skal skrives med stort, nævnes det udtrykkeligt at en betegnelse som *regeringen* skrives med lille (se evt. nærmere i Nyt fra Sprognævnet 1985/4, s. 10-11). Svarende hertil bør de danske navne på regeringerne på Færøerne og i Grønland skrives med lille, *landsstyret*. Det samme gælder naturligvis i forbindelser som *det grønlandske landsstyre* (jf. *den danske regering*), *landsstyreformand* (jf. *statsminister*), *landsstyreparti* (jf. *regeringsparti*).

Hjemmestyret er ikke navn på en institution eller organisation, men betegnelsen på en styreform. Det skrives derfor med lille, *hjemmestyre*, *hjemmestyret*, på samme måde som andre betegnelser på styreformer, fx *parlamentarisme(n)*, *monarki(et)*. Herudover bruges *hjemmestyret* undertiden som fællesbetegnelse for regering og parlament. Også i den slags tilfælde anbefaler Sprognævnet at ordet skrives med lille.

HGJ

Adresse og telefoner

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
2300 København S

Telefax
31 54 03 60

Postgiro
6 10 17 20

Abonnement mv.
35 32 89 83

Oplysning
31 54 60 11 (direkte ledning,
mandag-fredag 10-12 og 13-15)

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 50 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Nyt fra Sprognævnet

1994/1 · marts

Engelsk indflydelse på dansk – et tilbud man kan afslå?	1
Statsnavne og nationalitetsord....	7
Hvidbøger og andre »farvebøger«	8
Spørgsmål og svar	11

Næste nummer udkommer i juni 1994.

Ansvarshavende redaktør:
Erik Hansen

Redaktionssekretær:
Henrik Galberg Jacobsen

ISSN 0550-7332
Tryk: Bianco Luno A/S, København